

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНЕ АГЕНТСТВО УКРАЇНИ
З ПИТАНЬ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ НАФТИ І ГАЗУ

Б. В. Гречаник, Г. В. Васильченко,
М. В. Канавець

РЕГІОНАЛЬНА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Івано-Франківськ
Місто НВ
2012

УДК 332. 14
ББК 65. 050
Г-81

Рецензенти:

- І. Т. Зварич** доктор політичних наук, професор, Народний депутат України, почесний заступник Голови обласної державної адміністрації Івано-Франківської області
- О. М. Іваницька** доктор наук з державного управління, доцент, завідувач відділу фінансових ринків Державної навчально-наукової установи “Академія фінансового управління”
- В. М. Осипов** доктор економічних наук, професор, завідувач відділу соціально-економічного розвитку приморських регіонів Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки,
молоді та спорту України
як навчальний посібник (Лист №1/11-6429 від 08. 05. 2012 р.)*

Гречаник Б. В., Васильченко Г. В., Канавець М. В.

Г-81 Регіональна соціально-економічна політика: навчальний посібник / Гречаник Б. В., Васильченко Г. В., Канавець М. В. — Івано-Франківськ: Місто НВ, 2012. — 404 с.

ISBN _____

У навчальному посібнику розкрито теоретичні, методичні та практичні аспекти процесів формування та реалізації регіональної соціально-економічної політики в Україні. Докладно розглянуто фундаментальні та новітні теорії регіонального розвитку, проблеми економічного районування в Україні, основні складові та компоненти регіональної соціально-економічної політики, інструменти та механізм її реалізації. Особливу увагу приділено питанням, що мають прикладний характер і безпосередньо пов'язані з процесами розроблення стратегії регіонального розвитку, проведення діагностики соціально-економічного стану регіону, прийняття та виконання регіональних і муніципальних цільових програм, оцінювання ефективності реалізації стратегії розвитку муніципального утворення та її корегування.

Посібник призначений для підготовки фахівців за спеціальністю “Державна служба” освітньо-кваліфікаційного рівня 8.15010002 — магістр, для слухачів магістерських програм, аспірантів, науковців, викладачів, працівників органів державного управління та місцевого самоврядування, а також усіх, кого цікавить проблематика процесів формування і розвиток громадянського суспільства.

УДК 332. 14
ББК 65. 050

© Гречаник Б. В., Васильченко Г. В., Канавець М. В., 2012

ISBN _____

© ІФНТУНГ, 2012

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
ТЕМА 1: РЕГІОН В СИСТЕМІ ТЕРИТОРІАЛЬНО-АДМІНІСТРАТИВНОГО УСТРОЮ УКРАЇНИ. ОСНОВНІ ТЕОРІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	9
1.1. Основи просторової організації соціально-економічних систем. Соціально-економічна категорія “регіон”	9
1.2. Регіональний розвиток: сутність, основні закономірності, принципи і фактори формування економіки регіонів	13
1.2.1. Сутність законів регіонального розвитку	13
1.2.2. Основні закономірності соціально-економічного розвитку регіонів	21
1.2.3. Принципи соціально-економічного розвитку регіонів	24
1.2.4. Класифікаційна характеристика факторів регіонального розвитку	26
1.3. Основні теорії регіонального розвитку: загальна характеристика. . .	29
1.3.1. Загальна характеристика класичних теорій регіоналістики і регіонального розвитку	29
1.3.2. Сучасні та новітні теорії регіонального розвитку.	40
ТЕМА 2: ЕКОНОМІЧНЕ РАЙОНУВАННЯ І ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ГОСПОДАРСТВА	53
2.1. Основи теорії економічного районування: загальна характеристика, головні ознаки, функції, принципи економічного районування та районоутворюючі фактори. Типи економічних районів	53
2.2. Економічні райони України. Територіальна організація національного господарства	58
2.3. Проблематика удосконалення економічного районування України. .	62
ТЕМА 3: ДЕРЖАВНА РЕГІОНАЛЬНА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА.	71
3.1. Сутність регіональної соціально-економічної політики. Її мета, цілі та завдання	71
3.1.1. Сутність державної регіональної соціально-економічної політики	71
3.1.2. Об’єкти і суб’єкти регіональної політики	73
3.1.3. Основні цілі регіональної соціально-економічної політики. .	75
3.1.4. Завдання регіональної політики	76
3.2. Сучасні чинники регіональної політики і регіонального розвитку .	79
3.3. Основні напрями, рівні та принципи регіональної політики	83
ТЕМА 4: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ У КРАЇНАХ СХІДНОЇ ЄВРОПИ ЄС	93
4.1. Формування політики регіонального розвитку в Польщі	93
4.1.1. Основні етапи формування регіональної політики Польщі. .	93
4.1.2. Особливості реалізації політики регіонального розвитку Польщі.	100

4.1.3.	Інституційне забезпечення регіональної політики та регіонального розвитку Польщі	105
4.1.4.	Основні проблеми формування та реалізації регіональної соціально-економічної політики Польщі	107
4.2.	Регіональний розвиток і регіональна соціально-економічна політика в Словаччині	111
4.2.1.	Основні етапи формування регіональної політики Словаччини	111
4.2.2.	Особливості реалізації політики регіонального розвитку Словаччини	113
4.2.3.	Інституційне забезпечення регіональної політики та регіонального розвитку Словаччини	115
4.2.4.	Фінансове забезпечення заходів щодо регіонального розвитку Словаччини.	117
4.2.5.	Характерні проблеми формування та реалізації регіональної соціально-економічної політики Словаччини	118
4.3.	Політика регіонального соціально-економічного розвитку в Угорщині	121
4.3.1.	Основні етапи формування регіональної політики Угорщини.	121
4.3.2.	Особливості реалізації політики регіонального розвитку (реформування державного управління) Угорщини	127
4.3.3.	Основні проблеми формування та реалізації регіональної соціально-економічної політики Угорщини	133
4.4.	Спільні (характерні) риси формування та реалізації політики регіонального розвитку країн Східної Європи	134
ТЕМА 5: МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ		
5.1.	Сутність механізму реалізації державної регіональної політики: основні методи, важелі та складові.	146
5.2.	Фінансово-інвестиційна складова механізму реалізації регіональної соціально-економічної політики	148
5.3.	Інформаційно-програмне забезпечення регіонального розвитку	154
5.3.1.	Спеціальні економічні зони (СЕЗ) і території пріоритетного розвитку (ТПР) в Україні	155
5.3.2.	Міжнародний досвід створення і функціонування СЕЗ і ТПР	157
5.3.3.	Міжрегіональне, прикордонне і транскордонне співробітництво	161
ТЕМА 6: ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСІВ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ		
6.1.	Законодавче поле формування державної регіональної політики	167
6.1.1.	Законодавче поле формування державної регіональної політики: повноваження та функції Верховної Ради України	168
6.1.2.	Законодавче поле формування державної регіональної політики: повноваження та функції Президента України	172

6.1.3. Законодавче поле формування державної регіональної політики: допоміжні та консультативні органи при Президентові України	173
6.2. Реалізація регіональної соціально-економічної політики	178
6.2.1. Реалізація державної регіональної політики: Кабінет Міністрів України та центральні органи виконавчої влади	178
6.2.2. Реалізація державної регіональної політики: взаємодія “центр–регіони”	183
6.2.3. Реалізація державної регіональної політики: недержавні інституції	192
6.3. Основні напрями вдосконалення інституційного забезпечення регіональної соціально-економічної політики в Україні	198
ТЕМА 7: СТРАТЕГІЇ ТА ПРОГРАМИ РЕГІОНАЛЬНОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ	208
7.1. Сутність стратегії та програми регіонального соціально-економічного розвитку	208
7.2. Концепція розвитку регіону як основа стратегії розвитку муніципального утворення. Планування і прогнозування	210
7.3. Державні та регіональні цільові програми соціально-економічного розвитку регіону	214
ТЕМА 8: ДІАГНОСТИКА, МОНІТОРИНГ ТА ОЦІНЮВАННЯ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ	227
8.1. Основи моніторингу та оцінювання програм	227
8.1.1. Сутність процесів моніторингу та оцінювання програм	227
8.1.2. Класифікація видів моніторингу	232
8.1.3. Класифікація видів оцінювання	233
8.2. Процес моніторингу програм регіонального розвитку	236
8.2.1. Розроблення і впровадження систем моніторингу	236
8.2.2. Класифікація, визначення та вибір індикаторів	238
8.2.3. План моніторингу. Інформаційне забезпечення моніторингу	242
8.3. Процес оцінювання програм розвитку регіонів	246
8.3.1. Підготування процесу оцінювання	246
8.3.2. Формування системи управління процесом оцінювання	247
8.3.3. Розроблення плану проведення оцінювання	251
8.3.4. Затвердження плану проведення оцінювання та його реалізація	255
8.3.5. Формування Звіту за результатами проведення оцінювання програми	257
ТЕМА 9: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО СТРАТЕГІЙ РЕГІОНАЛЬНОГО (МУНІЦИПАЛЬНОГО) РОЗВИТКУ	266
9.1. Концептуальні засади регіонального розвитку	266
9.2. Сутність управління регіональним соціально-економічним розвитком	271
9.3. Інноваційні інструменти стратегії регіонального розвитку	275
9.4. Методичні основи створення сучасних стратегій регіонального розвитку	278

ТЕМА 10: ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОДИНИЦІ	288
10.1. Паспорт територіальної одиниці як основна база дослідження. . .	288
10.2. Структура та змістове наповнення паспорту територіальної одиниці	291
10.3. Оцінювання думки бізнесу щодо розвитку території.	296
ТЕМА 11: ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ПРАКТИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ РОЗРОБЛЕННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОДИНИЦІ	307
11.1. Правова компетенція територіальних одиниць в галузі стратегічного планування в Україні	307
11.2. Алгоритм процесу стратегічного планування розвитку територіальної одиниці	311
11.2.1. Підготовка процесу організації розроблення стратегії . . .	311
11.2.2. Дослідження середовища (аналіз місцевої економіки) . . .	313
11.2.3. Визначення критичних питань	315
11.2.4. Формулювання стратегічного бачення	316
11.2.5. Виконання SWOT-аналізу критичних питань	317
11.2.6. Побудова плану дій (стратегічних та оперативних цілей, проектних завдань)	319
11.2.7. Формування та затвердження стратегічного плану	321
11.2.8. Організація процесу реалізації стратегії.	321
11.2.9. Організація моніторингу та коригування стратегії.	322
ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ	331
ЛІТЕРАТУРА.	334
ДОДАТКИ.	338
ДОДАТОК 1.	338
ДОДАТОК 2.	357
ДОДАТОК 3.	362
ДОДАТОК 4.	377
ДОДАТОК 5.	393

ВСТУП

Дисципліна “Регіонально соціально-економічна політика” як навчальна дисципліна і прикладна галузь науки базується на пізнанні законів існування та функціонування складних соціально-економічних систем, закономірностях їх розвитку, а також вивченні методів, форм та основного інструментарію управління ними. Практична сторона дисципліни стосується аспектів прикладного застосування отриманих теоретичних знань з державного управління, прогнозування і регулювання соціально-економічних процесів, економічного аналізу, стратегічного планування та місцевого самоврядування, що є підґрунтям формування і розроблення ефективної регіональної політики, реалізація якої повинна забезпечити як соціально-економічний розвиток окремих регіонів, так і розвиток держави загалом.

Предмет дисципліни за змістом складають: сутність просторової організації соціально-економічних систем, основні закономірності та особливості їх розвитку; сутність економічного районування і територіальної організації господарства, їх характеристика, головні ознаки, типи, принципи економічного районування; сутність державної регіональної соціально-економічної політики, її об’єкти і суб’єкти, мета, цілі, основні напрями, завдання та особливості формування в країнах Східної Європи; механізм реалізації регіональної соціально-економічної політики: основні методи, інституції, інструменти; загальна характеристика інституційної, інвестиційної та фінансової складової механізму її реалізації; сутність інституційного забезпечення реалізації регіональної соціально-економічної політики в Україні та особливості формування законодавчого поля; сутність стратегій та програм регіонального соціально-економічного розвитку: особливості методології та основні проблеми їх розроблення; сутність діагностики, моніторингу та оцінювання програм соціаль-

но-економічного розвитку, види моніторингу та оцінювання; сутність процесу моніторингу; розроблення та впровадження систем моніторингу: класифікація, визначення і вибір індикаторів; план моніторингу та його інформаційне забезпечення; сутність процесу оцінювання: його основні етапи, розроблення плану та реалізація; сутність проведення аналізу спроможності до моніторингу і оцінювання програм регіонального розвитку в Україні.

Посібник підготовлено з урахуванням слухачами базових понять і основних концепцій з економіки, державного управління, соціальної та гуманітарної політики, а також методології системного підходу і наукових досліджень. Водночас дисципліна “Регіональна соціально-економічна політика” є основою практичного та комплексного застосування знань з регіональної економіки, державного регулювання економіки, економічного, проектного і стратегічного аналізу, інвестиційної та інноваційної діяльності, розроблення стратегій регіонального розвитку.